

РЕЗОЛЮЦІЯ
круглого столу
**"НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС: СУЧАСНИЙ СТАН,
ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ"**

21 квітня 2021 р.

м. Київ
Інститут агроекології і
природокористування НААН

Учасники круглого столу з нагоди 35-их роковин Чорнобильської катастрофи – представники органів центральної та місцевої влад, громадських організації, вищих навчальних закладів, наукових установ, органів місцевого самоврядування та ін., обговоривши сучасний стан наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та перспективи їх мінімізації, відзначають, що:

– через 35 років після аварії на ЧАЕС радіаційна ситуація в екосистемах нашої країни значною мірою стабілізувалася, і найближчим часом істотних змін не передбачається. Проблема критичних, у радіоекологічному розумінні, екосистем, що суттєво впливають на формування дозового навантаження для населення регіону через міграцію радіонуклідів із ґрунту в сільськогосподарські культури, має певні особливості і на даному етапі потребує ретельнішого вивчення. Майже на всій забрудненій території вміст ^{137}Cs у рослинницькій продукції подекуди балансує на межі допустимого або і перевищує його. Також викликає занепокоєння деяке зростання рівня забруднення продукції ^{90}Sr , що пов'язане насамперед зі збільшенням його біодоступності для рослин і фактичною відсутністю проведення протирадіаційних заходів;

– загалом в Україні впродовж усіх років після аварії на Чорнобильській АЕС зберігається стійка тенденція до зменшення фактичних обсягів упровадження протирадіаційних заходів.;

– особливої уваги заслуговують присадибні приватні господарства, де сільськогосподарська продукція традиційно має вищі рівні забруднення радіонуклідами, ніж та, що вирощується у великотоварних підприємствах;

– основна доза опромінення населення (до 95% від загальної) формується внаслідок споживання харчової продукції, отриманої на радіоактивно забрудненій території. Отже, сьогодні й у віддаленій перспективі радіоактивно забруднені продукти харчування залишатимуться основним джерелом радіаційної небезпеки

населення. У зв'язку з цим найактуальнішим питанням є забезпечення радіаційного моніторингу і контролю вмісту радіонуклідів у сільськогосподарській продукції, підвищення ефективності використання його результатів при розробленні і впровадженні управлінських рішень з комплексної реабілітації і раціонального використання за призначенням забруднених земель, відновлення і розвиток виробництва на території, що постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи;

– забезпечення населення України радіаційно безпечними харчовими продуктами є однією із пріоритетних проблем, розв'язання якої є необхідним для збереження здоров'я, поліпшення умов діяльності і підвищення рівня життя громадян, тому що саме технології ведення сільськогосподарського виробництва сьогодні визначають ступінь радіаційної безпеки населення;

– нині на радіоактивно забруднених територіях реалізовано науково необґрунтований сценарій ведення сільського господарства. При розпаюванні землі населенню для випасів та сінокосів були виділені угіддя, розміщені в найбільш критичних, з погляду накопичення радіонуклідів, ландшафтах;

– агропромислове виробництво на реабілітованих радіоактивно забруднених землях Українського Полісся потребує комплексного відродження. Територія регіону, забруднена радіонуклідами внаслідок аварії на ЧАЕС, достатньо забезпечена трудовими ресурсами, однак має високий рівень безробіття.

Поряд із тим учасники круглого столу зазначають, що з часом простежується зменшення ефективності роботи з радіоекологічного моніторингу і контролю вмісту радіонуклідів у сільськогосподарській продукції. Зумовлено це комплексом проблем, зокрема:

– неузгодженістю дій профільних установ і відомств щодо забезпечення моніторингу і контролю вмісту радіонуклідів у сільськогосподарській продукції, відсутністю єдиної координації їх роботи;

– вкрай недостатнім рівнем опрацювання, узагальнення, систематизації і використання результатів радіологічного контролю і моніторингу для підготовки управлінських рішень щодо відродження і розвитку агропромислового виробництва на радіоактивно забруднених територіях, їх комплексної реабілітації для безпечного проживання населення;

– застарілим радіометричним і спектрометричним обладнанням;

– недостатньою кількістю професійних кадрів потрібної кваліфікації та

несвоєчасною підготовкою і підвищенням кваліфікації фахівців-радіоекологів;

– відсутністю наукового забезпечення і науково-методичної координації. Зокрема, недостатнім впровадженням і використанням новітніх знань і напрацювань з радіоекологічного моніторингу і контролю вмісту радіонуклідів у сільськогосподарській продукції для пізнього періоду розвитку радіоекологічної ситуації.

Учасники Круглого столу також констатують, що регіони України, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, мають низку невирішених проблем, які потребують угодженої участі центральних і місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ, а також широкої громадськості. Серед них недоопрацьованість відповідного законодавства, нормативної бази та правових механізмів, недосконала система матеріально-технічного забезпечення та низький рівень оплати працівників профільних установ, практична відсутність системи підготовки професійних кадрів, що зумовлює низку обмежень щодо діяльності установ тощо.

Зважаючи на це, з'явилася необхідність перегляду принципів та пріоритетів ведення сільськогосподарського виробництва на постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи землях, відновлення продуктивних функцій цих земель та повернення їх у безпечне сільськогосподарське використання. У сучасних умовах актуальним є застосування не лише традиційних заходів відновлення продуктивних функцій радіоактивно забруднених земель, але й розробка економічно та енергетично ефективних технологій. Тому особливої уваги заслуговують заходи, що мають біологічну та екологічну спрямованість і не потребують значних змін у існуючих технологіях вирощування сільськогосподарських культур, системах удобрення, обробітках ґрунту тощо. Однак застосування таких заходів вимагає науково обґрунтованого всебічного аналізу радіоемності, а отже, і радіаційної критичності агроєкосистем постраждалого регіону. Тому раціональне використання радіоактивно забруднених земель та реалізація їх потенціалу повинно здійснюватися відповідно до агроєкологічного та радіологічного групування земель з урахуванням генетичних властивостей ґрунтів, щільності забруднення радіонуклідами, інтенсивності міграції останніх в системі «ґрунт-рослина» та обсягів їх винесення з екосистем, біологічних особливостей вирощуваних сільськогосподарських культур. Розвиток аграрного виробництва на забруднених радіонуклідами територіях повинно здійснюватися на основі науково обґрунтованої стратегії та

рекомендацій, спрямованих на мінімізацію колективних доз опромінення населення України. Основні дії щодо реабілітації лісових екосистем повинні бути спрямовані на визначення сучасної радіаційної ситуації в лісах з метою можливості відновлення проведення лісогосподарських заходів та виробництва продукції лісового господарства. Це сприятиме покращенню продуктивності лісових насаджень та відновленню лісогосподарського виробництва постраждалого регіону. Довгостроковим завданням є комплексна реабілітація постраждалого регіону, оптимізація ведення сільського господарства з урахуванням відновлення природної структури ландшафтів, забезпечення біорізноманіття екосистем, а також кліматичних змін.

Ураховуючи необхідність якнайшвидшого вирішення зазначених питань та спираючись на пропозиції, які були розглянуті в ході круглого столу, його учасники досягли згоди щодо таких кроків:

- просити Кабінет Міністрів України виділити у 2022 р. необхідні кошти на проведення комплексного радіологічного обстеження радіаційно забруднених територій для визначення меж радіаційно критичних площ, використання яких у землеробстві загрожує отриманням продукції з перевищенням нормативів умісту в ній радіонуклідів з наступним встановленням доцільності господарського використання земель та можливою зміною зонування і статусу населених пунктів на основі очікуваних рівнів забруднення продукції і доз опромінення населення;
- забезпечити ведення систематичного радіологічного контролю харчових ресурсів лісу (грибів, ягід), отриманих на забруднених територіях;
- просити Кабінет Міністрів України відновити контроль за якістю та радіологічною безпекою харчової продукції, виробленої на територіях, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС;
- внести у Публічну кадастрову карту України окрему категорію забруднених радіонуклідами ґрунтів із відповідною координатною прив'язкою;
- у зв'язку з радіологічною ситуацією, що склалася, просити Кабінет Міністрів України забезпечити фінансування централізованого моніторингу радіоекологічного стану сільськогосподарської продукції, продуктів харчування і доз опромінення населення на радіоактивно забруднених територіях;
- удосконалити мережу радіоекологічного моніторингу на радіоактивно забруднених територіях шляхом впровадження оновленої програми захисту населення від наслідків Чорнобильської аварії, зосередивши особливу увагу на

радіаційному контролю харчової продукції із присадибних господарств;

– створити електронний банк даних матеріалів обстеження лісів 1991–1992 рр., а також оновлений банк даних за матеріалами обстеження лісів з метою їх реабілітації. Насамперед доцільно здійснити обстеження виділів, розташованих у лісових кварталах, що були віднесені до зони безумовного відселення, і де будь-яка лісогосподарська діяльність заборонена. Вказані обстеження доцільно здійснити на базі Поліського філіалу УкрНДІЛГА, який має подібний банк даних та відповідну радіологічну лабораторію;

– систематично проводити інвентаризацію пасовищ на радіоекологічно критичних територіях із визначенням їх радіаційного стану і продуктивності травостою, з наступними рекомендаціями стосовно безпечного використання цих угідь, необхідності їх поліпшення або зміни;

– забезпечити проведення систематичного контролю доз опромінення населення на радіаційно забруднених територіях;

– відновити систему науково-технічного супроводження контрзаходів, інформаційно-аналітичні системи підтримки прийняття управлінських рішень та оцінки радіаційної ситуації у сільськогосподарському виробництві;

– надати пріоритетність науковим дослідженням у галузі охорони довкілля, природозаповідання та радіоекології, розвитку природно-заповідного фонду, застосуванню інноваційних підходів, а також розробленню технологій реабілітації радіаційно забруднених земель і/чи виробництва екологічно безпечної продукції в умовах високого рівня забруднення радіонуклідами, зробивши акцент на побудові прогнозів та запобіганню розвитку кризових явищ;

– затвердити Концепцію відродження агропромислового виробництва на реабілітованих радіоактивно забруднених землях Українського Полісся з наступним розробленням та затвердженням відповідної Стратегії;

– у регулюючих та стратегічних керівних документах, присвячених використанню території зони відчуження ЧАЕС, забезпечити недопущення локалізації в зоні виробництв, які негативно впливають на природоохоронні об'єкти зони чи їх окремі елементи, заборону локалізації в зоні виробництв, що не узгоджуються з реалізацією її бар'єрної функції, недопустимість вивезення із зони радіоактивно забрудненої продукції;

– затвердити чітку ієрархію керівних документів стратегічного регулювання та інших нормативно-правових актів у сфері ліквідації наслідків аварії на

Чорнобильській АЕС;

– звернути увагу Кабінету Міністрів України на необхідність забезпечення українців засобами індивідуального захисту від дії радіаційного опромінення, зокрема, доступними для населення компактними індикаторами підвищеного радіаційного фону, дозиметрами та іншими приладами виявлення та вимірювання різних спектрів радіаційного випромінювання (виробництво таких засобів захисту для пересічних українців необхідно простимулювати з метою підвищення доступності їх придбання);

– просити Кабінет Міністрів України і Верховну Раду України прискорити розроблення та затвердження відповідних регулюючих та стратегічних документів, що стосуються подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та комплексної реабілітації постраждалих регіонів;

– просити Кабінет Міністрів України і Верховну Раду України розглянути питання державного дотування докорінного поліпшення пасовищних і лучних угідь з вирощуванням високопродуктивних багаторічних бобових і злакових трав для розвитку тваринництва, надавши перевагу фермерській формі господарювання з подальшим утворенням кооперативів та кредитних і комерційних спілок;

– просити державні адміністрації Волинської, Житомирської, Київської, Рівненської та Чернігівської областей розглянути питання можливості фінансування проведення радіоекологічного обстеження критичних земель сільськогосподарського призначення, дозового навантаження на населення, активізувати роботу щодо залучення іноземних інвестицій для відновлення і розвитку агропромислового виробництва на радіоактивно забрудненій території;

– взявши до уваги радіоекологічну критичність присадибних підсобних господарств, рекомендувати національним та регіональним органам влади змістити стимулюючі заходи на проекти у сфері поліпшення радіаційної ситуації у приватний сектор сільського господарства;

– забезпечити всеохоплюючий доступ населення до результатів новітніх наукових досліджень у галузі радіоекології та радіобіології, а також результатів радіоекологічного моніторингу і дозиметричних обстежень населення, в т. ч. шляхом проведення відповідних інформаційних кампаній з метою поширення інформації;

– створити механізм координації та налагодження сталої співпраці між центральними та місцевими органами виконавчої влади, науковими установами та

організаціями, закладами охорони здоров'я, професійними об'єднаннями та представниками громадянського суспільства, залученими до здійснення заходів з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС;

– просити Кабінет Міністрів України і Верховну Раду України розглянути питання законодавчого врегулювання питання розпаювання радіоактивно забруднених земель;

– просити Кабінет Міністрів України ініціювати розроблення загальнодержавної Програми радіоекологічного моніторингу радіаційно забруднених територій об'єктів природно-заповідного фонду України та Програми реабілітації радіаційно забруднених територій України, забезпечивши узгоджене залучення до цього процесу обласних державних адміністрацій, науково-дослідних установ Національної академії наук України, Національної академії аграрних наук України, Державних агентств лісових та водних ресурсів України.

З метою доведення результатів проведення круглого столу до широкого загалу, його учасникам пропонується оприлюднити інформацію про хід проведення заходу та текст резолюції на своїх офіційних веб-сайтах та сторінках у соцмережах.

За дорученням учасників круглого столу,
Представники оргкомітету круглого столу

Голова, д. е. н., проф., академік НААН

Секретар, к. с.-г. н., ст. д.

«21» квітня 2021 р.

О.І. Дребот

Л.А. Райчук